شپږم فصل

سیاسي ایډیالوجي :

ایډیالوجي په دې باور پیل کېږي چې شیان بهتره کېدای سي، ایډیالوجي د ټولني د اصلاح او سمون پلان دئ. لکه انتون ډاونز Anthony Downs چې وایي، ایډیا لوجي د "ښې ټولني لفظي تصویر دئ، او همدارنګه د دې ډول ټولني د جوړولو عمده وسیله ده". سیاسي ایډیالوجي ګاني پولیټکل ساینس نه دئ، ایډیالوجي ګاني په سیاسي سیسټمونو باندي د پوهېدلو له پاره د پولیټکل ساینس په شان یو آرام او پر معقولیت ولاړ کوښښ هم نه دئ. بلکي، ایډیالوجي د سیاسي سیسټم د بدلولو لپاره یو تعهد دئ.

په سیاست کي، ایډیالوجي نهضتونه، ګوندونه، او انقلابي ګروپونه سره مښلوي. د یو هدف په خاطر د مبارزې او قربانۍ له پاره خلګ د ایډیالوجۍ محرکه قوې ته اړتیا لري یعني یو داسي شي ته اړتیا لري چې دوی عقیده پر ولري. هغه کسان چې په سیاست کي پر اعتدال او پراګماتیزم باندي ټینګار کوي، په اوسنۍ نړۍ کي د ایډیالوجۍ په قوت نه دي پوهېدلي. د جنوبي ویتنام خلګو له جسماني پلوه د شمالي ویتنام او ویتکانګ له خلګو سره هیڅ توپیر نه درلود، او د جنوبي ویتنام وسلې تر نورو ښې وې مګر په پاي کي هغه ویتنامیان چې یوې ایډیالوجۍ ته معتقد وه پر هغو ویتنامیانو چې کومي خاصي ایډیالوجۍ ته یي عقیده نه درلوده، بریالي سول. هغه ایډیالوجي چې دوی ورته معتقد وه د مارکس، لنین او ماوتسې تونګ له عقایدو څخه یو مرکب دکتورین و، چې د یوه قوي نېشنلیزم او استعمار ضد نظریات پر زیات سوي وه.

تر دوو پېړیو لا یو څه مخکي، په عقیده او ایډیالوجي سنبال امریکایانو هم د انګرېزانو لوی فوج ته ماته ورکړه. امریکایانو پر ایډیالوجي سربېره، د جان لاک او توماس هابس د قلم له برکته، له استقلال او خودارادیت سره

لېونۍ مینه درلوده، مګر انګریزانو داسي څه چي د هغه له پاره وجنګېږي نه درلودل. د تعجب خبره دا ده چي اوس بیا امریکایان اسلامیزم ته، چي یوه نوې افراطي ایډیالوجي ده، ګنګس او حیران دي.

ایډیالوجي ګاني هیڅکله په عمل کي کټ مټ هغسي چي حامیان یې ادعا کوي کار نه ورکوي. ځیني ایډیالوجي ګاني له سختي او بدورګه ماتي سره مخامخ کېږي. په ټولو ایډیا لوجي ګانو کي خیالي افکار (خیال پلو) داخل وي چي له واقعیت سره د مخامخ کېدلو په صورت کي سره پاشل کېږي. پر ایډیالوجي معتقد کسان ادعا کوي چي یو بشپړ او تکمیل جهان جوړولای سي، په داسي حال کي چي واقعیت پخپله بشپړ او مکمل نه دئ. د ادم سمیت Adam Smith کلاسیک لیبرالیزم په رشتیا سره هم د نولسمي پېړۍ له اقتصادي ودي سره مرسته وکړه، مګر د ثروت غیر عادلانه وېش او اقتصادي بحرانونه یې هم له ځانه سره راوړل. د کمونیزم ایډیالوجي ظالمانه استبداد، اقتصادي ناکامي او د سیسټم سقوط منځته راوړ. ټولي ایډیا لوجي ګاني، کله چي له واقعیت سره پر تله سي، زیات وکم نیمګړ تیاوي لري، ځکه نو باید په احتیاط برخوردورسره وسي.

عمده ایډیالوجي ګاني

کلاسیک لیبرالیزم:

په کال ۱۷۷۶ع کي، د سکاټلیند اقتصاد پوه ادم سمیت د ملتونو ثروت The Wealth of Nations په نوم اثر خپور کړ او د کلاسیک لیسي فیري اقتصاد اساس یې کښېښود. سمیت استدلال کاوه چي د ملتونو واقعي ثروت د سرو او سپینو زرو په راغونډولو کي نه دئ. بلکي د ملتو ثروت په هغو مالونو او خدماتو کي پروت دئ چي ملتونه یې تولیدوي. سمیت، د مرکانټلیزم په نوم مخکنۍ نظریه رد کړه. د مرکانټلیزم د نظریې له مخي، د یوه ملت په خزانه کي د سرو او سپینو زرو خښتو موجودیت د هیواد بډایتوب ټاکي. هسپانیې دا لار تعقیب کړه او نوې نړۍ (د امریکې براعظم) یې لوټ کړه مګر د پخوا په تناسب غریبه سوه. فرانسې هم، په تېره پېړۍ کي، د څورلسم لویي له زمانې څخه د مرکانټلیزم لار تعقیب کړه. د فرانسې دولت د پلانونو، انحصاراتو، مالي

مرستو، پر تجارت باندي د ګمرکي بندیزونو له لاري د اقتصاد څارنه او کنټرول کاوه.

سمیت دا استدلال وړاندي کړ چي دا د بریالیتوب او نېکمرغۍ ته د رسیدلو لار نه ده. په اقتصاد کي د حکومت مداخله پر مختګ شا ته اچوي. که تاسي یوه شرکت ته د یو شي د تولید انحصاري حق ور کړی، نو تاسي د رقابت او له هغه سره د نوي او ارزانه تولیداتو د تولید مخنیوی کوی. که تاسي د ګمرکي تعرفو له لاري د داخلي صنایعو حمایه اوساتنه وکړی، نو تاسي د بهترو او ارزانترو تولیداتو د منځته راوړلولپاره د تشویق مخه نیسی. له اقتصاد څخه د حکومت د ایستلو او اقتصاد و خپل سرته په پرېښوولو سره، تاسي بریالیتوب او نېکمرغۍ ته لاره خلاصوی.

مګر آیا، د حکومت له څارني پرته آزاد رقابت به بېنظمي او ګډوډي مینځته رانه وړي؟ سمیت وایي داسي نه پېښېږي، د ده په عقیده پخپله مارکېټ اقتصادپه نظم راکښېښا سي . باکفایته تولید کوونکي به بریالي سي او بې کفایته مولدین به له میدانه ووزي. عرضه او تقاضا تر هر ډول حکومتي مامورینو د شیانو قیمتونه ښه ټاکلای سی. په ازاد مارکېټ کي یو (نه لیدونکی لاس) اقتصاد تنظیموي. که د خلګو تقاضا د یوه ټاکلي شي له پاره ډېره سي، تولید کوونکي عرضه زیاتوي، نوي تولیدوونکي میدان ته راوزي، او یا هم خارجي تولیدوونکي خپل مالونه بازار ته راوړي. (نه لیدونکی لاس) د حکومت له مرستي پرته اقتصاد ته توازن وربخښي. دا نه لیدونکی لاس، په حقیقت کي، د خپلو شخصي ګټو د لاسته راوړلو له پاره د بې شمېرو انفرادي اشخاصو تلاښ دئ.

دې ایډیالوجۍ د لیبرالیزم نوم د لاتیني لغت liber یعني (آزاد) څخه اخیستی دئ. ټولنه باید تر ممکنه حده د حکومت له مداخلې څخه آزاده وي. تامس جفرسن یي ډېر مناسب لنډیز داسي کوي چي: "ښه ترین حکومت هغه دئ چي لږترین حکومت کوي". امریکایانو کلاسیک لیبرالیزم په ډېري اسانۍ سره ومانه. ځکه کلاسیک لیبرالیزم د امریکې په شان د یوه پیاوړي، پر آزادۍ مین اولس له اړتیاوو سره تطابق درلود. غیراقتصادي آزادي هم د امریکانو پر طبیعت برابره وه. د دوی په عقیده، حکومت باید د مذهب، مطبوعاتو او د بیان د آزادۍ پر څارنه او کنټرول ونه لري.

موډرن لیبرالیزم:

د ادم سمیت و کلاسیک لیبرالیزم ته څه ورپېښه سوه؟ د نولسمي پېړۍ په اواخرو کي، دا موضوع روښانه سوه چي آزاد مارکېټ لکه سمیت چي فکر کاوه پخپله ځان نه تنظیموي. رقابت نیمګړتیاوي درلودې. تولیدونکو د مارکېټ په کنټرول پیل وکړ. (یعني تولیدونکي پخپل منځ کي سره کښېنستل او د شیانو له پاره یي پخپله ګټه یو واحد قیمت وټاکی) چي سمیت هم د دې کارپېش بیني کړې وه. ځینو تولیدي مؤسساتو یو له بله سره د رقابت کولو په عوض کي، اتحاد سره وکړ او د تولیداتو انحصار یي په لاس کي ونیوی. دې سیسټم یوه ډېره پراخه غریبه او بېوزلې طبقه په وجود راوړه. طبقاتي موقف میراثي شکل ونیوی، د بډایي طبقې اولادونو په لوړه طبقه کي د پاته کېدلو له پاره د ښه تعلیم امکانات او لازم روابط درلودل. اقتصادي بحرانونو بېوزلي خلګ او کارګره طبقه ډېره ځوروله. د لېسې فیرې سیسټم په ټولنه کي ځیني ستونزي منځته راوړې.

انګرېزي پوه تامس هیل ګرین Thomas Hill Green په ۱۸۸۰ع کلونو کي پر لیبرالیزم باندي نوی نظر وکړ. د ګرین په عقیده د لیبرالیزم هدف یوه آزاده ټولنه وه. مګر که له اقتصادي پرمختګ سره آزادي له منځه ولاړه سي نو څه به کېږي؟ کلاسیک لیبرالیزم قراداد او رضایت ته ډېر اهمیت ورکوي (قرارداد یعني د راضي او سره خوښو ډلو تر منځ موافقه چي د حکومت مداخله پکښې شامله نه وي)، که په قرارداد راضي نه یې، مه یي قبلوه! (دلته د پښتو هغه متل صدق کوي چي وایي رضا یي کړه ملا یي ور ماته کړه). مګر که د قرارداد دواړه خواوي د قدرت له پلوه سره مساوي نه وي نو بیا څنګه کېږي؟ مثلاً یو بډای سرمایه دار او بېچاره کارګر د قدرت په لحاظ سره مساوي نه دي او غریب کارګر و کار ته ډېر اړ وي. په داسي یوه حالت کي، آیا یو بېچاره کارګر د ا آزادي لري چي په لږ اجوره کار کول رد کړي؟ کلاسیک لیبرالیزم وایي چي همداسي یي پرېږدئ، مارکېټ پخپله د اجورې اندازه ټاکي. مګر که اجوره دومره لږ وي چي کارګر ته ډوډۍ نه سي ورکولای نو بیا بېچاره کارګر څه وکړي؟ دا وخت نو، د ګرین په عقیده، د حکومت د مداخلې وخت دئ. په داسي یو حالت کي، د خلګو په آزادۍ کي د حکومت د مداخلې سوال منځته نه راځي بلکي د حکومت لخوا د خلګو د حقوقو د دفاع او ساتني مسئله

مطرح ده. د ګرين په عقيده، حکومت بايد د خلکو د عادي ژوند د تأمين او تضمين له پاره مداخله وکړي.

کلاسيک ليبراليزم حکومت له مارکېټ او بازار څخه وايستی، موډرن ليبراليزم بيرته حکومت مارکېټ ته د دې لپاره رانه ايست چي خلک د غيرعادلانه اقتصادي سيسټم په وړاندي خوندي کړي. موډرن ليبراليسټانو د اجورې و کار د ساعتونو د قوانينو له پاره، د صنفي اتحاديو جوړولو د حق لپاره، د بېکاره کېدلو او روغتيايي بيمې له پاره، او د تعليمي پرمختګ له پاره ډېري هلي ځلي وکړې. د دې کار له پاره حکومتو تر کارګري طبقې پر سرمايه داري طبقې ډېر ماليات وضع کړل. دا د امريکې د متحده ايالاتو د شلمي پېړۍ ليبراليزم دئ چي ووډرووېلسن، فرانکلين روزويلټ او ټډ کينډي عملي کاوه. په موډرن ليبراليزم کي د زاړه ليبراليزم يوه مهمه برخه اوس هم پاته ده، او هغه د قلم او بيان پر آزادۍ ټينګار دئ.

مارکسيسټي سوشياليزم:

که څه هم کلاسيک ليبراليزم په نولسمه پېړۍ کي تسلط درلود، د کپيټاليستي سيسټم د ښکاره تېريو په عکس العمل کي زيات انتقادونه راپورته سول. ځينو کسانو، د يو څو ريفورمونو په راوستلو باور او عقيده نه درلوده، دوی د کپيټاليسټي سيسټم له منځه تلل غوښتل. دوی سوشياليسټان وه، او د دوی مخکښ مفکِر کارل مارکس Karl Marx و، چي د ده پر پېچلې تيورۍ باندي په دوهم فصِل کي ورغېدلو. مارکس په خپلو ليکنو کي انقلاب پر مخ بيوی. د ده له بورژوازۍ څخه، دمخه تر دې چي د دې طبقې د له منځه تللو تيوري رامنځته کړي، نفرت کېدی. د ده د نظرياتو عمده ټکي د کمونست مانيفيست په نوم رساله کي په کال ۱۸۴۸ع کي خپاره سول. د دې رسالې نتيجه ګيري په دې الفاظو سوې ده چي: "پرولتاريا بې له ځنځيرونو بل څه نه بايلي. او د ګټلو له پاره يو جهان لري. د نړۍ ټولو کارګرانو، سره يو سئ!"
مارکس د اروپا د لومړنيو سوشياليسټي ګوندونو په تنظيمولو او جوړولو کي برخه واخيستله.

د مارکس کاپيټال capital په دې هکله يو ډېر ستر تحليل و، چي ولي به پرولتاريا کپيټاليزم له منځه يوسي او تر هغه وروسته به سوشياليزم راسي چي

یوه عادلانه، تولیدي، او له طبقاتي امتیازاتو فارغه ټولنه ده. وروسته به، په یوه ټاکلې مرحله کي چي تولید ډېر زیات سي، دا سوشیالیستي ټولنه به په کمونستي ټولني واوړي. کمونستي یوه مکمله ټولنه ده چي په هغه کي به پولیس، پیسې او حتی حکومت وجود ونه لري. شیان به دومره پرېمانه وي چي خلګ به یوازي هغومره اخلي چي اړتیا ورته لري. خصوصي ملکیت به وجود نه لري، ځکه نو پولیس ته به هم اړتیا نه وي. څرنګه چي حکومت د حاکمي طبقې د حاکمیت یوه وسیله ده، نو د طبقاتو د له منځه تللو سره به حکومت ته هم ضرورت نه وي. په دې توګه نو تر سوشیالیزم وروسته به کمونیزم هغه یوتوپیایي ټولنه وي چي له ډېره وخته یي پېش بیني سوې ده.؛

مارکس د کپیټالیزم ناروغیو او عیبونو ته زیات متوجه و، او هیڅکله یي دا چي سوشیالیزم به څرنګه شی وي، مشخص نه کړ. ده یوازي دا وویل چي سوشیالیزم به تر کپیټالیزم ډېر ښه وي، مګر جزئیات یي ناڅرګند او مبهم پرېښودل. دې ابهام بېلا بېل مفکرین په دې وتوانول چي د خپل خاص نظر سوشیالیزم رامیدان ته کړي او ووایي چي د ده سوشیالیزم هغه څه دئ چي مارکس غوښت. په دې توګه نو د سوشیالیزم یوه لړۍ منځته راغله چي په دې لړۍ کي، د اجتماعي خدماتو طرفداره سوسیال ډیموکراتیک ګوندونه، د صنفي اتحادیو طرفداره ګوندونه، د لنین او سټالین تر حد زیات متمرکز استبداد، او د ماوتسه تونګ دایمي انقلاب شامل دي چي ټول د سوشیالیزم تر نامه لاندي راځي. ټولو ادعا کوله چي د دوی سوشیالیزم (اصیل) دئ. د سوشیالیزم دا متفاوت تفسیرونه د دې علت سو، چي لومړی په سوشیالیستي او وروسته په کمونستي نهضتونو کي انشعابونه راسي.

سوشیال ډیموکراسي:

د شلمي پېړۍ په پیل کي، د المان سوشیال ډموکرات ګوند، چي مارکسیزم ته یي عقیده درلوده، د المان ډېر لوی ګوند سو. مارکس مروجه ګوندونو او کارګري اتحادیو ته ښه نظرنه درلود، دی په دې عقیده و چي بورژوازي به دا ګوند ونه سره ونښتېځي. البته کېدای سي چي دا ګوندونه د جدي انقلابي فعالیتونو له پاره د تمرین ځای وګرزي. مګر د المان سوشیال ډیموکراټانو ځیني بریالیتوبونه په لاس راوړل. د دوی غړي و Reichstag (د

المان پارلمان) او نورو محلي مقامونو ته انتخاب سول، په دوی پوري تړلي کارګري اتحادیي د لوړ معاش او د کار د ښو شرایطو په لاس راوستلو بریالۍ سوې. ځینو کسانو ته دا مفکوره ورپیدا سوه چي کارګره طبقه بې له انقلابه هم خپل اهداف لاس ته راوړای سي. که په رایه ورکولو هدف لاس ته راوستل کېدای سي نو بیا د ټوپک څه حاجت سته؟

اډوارډ برنسټاین Eduard Bernstein یو بل نظر رامنځته کړ. ده پخپل تکاملي سوشیالیزم نومي اثر (۱۹۰۱ع) کي د کارګري طبقې لاسته راوړنو ته اشاره وکړه او دې نتیجې ته ورسېدی چي مارکس د کپیټالیزم د ړنګېدلو اوهم د انقلاب په هکله غلط و. هغه ریفورمونه چي کارګري طبقې ته یي ګټې ورسولې، سوشیالیزم هم راوستلای سي. په مارکسیزم کي د نوي نظر په وړاندي کولو سره، برنستاین ته د رویژینسټ (revisionist) لقب ورکړه سو، چي دا لقب دښنتي مارکسیستانو لخوا د ده د توهین له پاره استعمالېدی. په المان کي د وایمر د شوم جمهوریت په وخت کي(۱۹۱۹ – ۱۹۳۳ع) سوشیال ډیموکراټانو خپله مبارزوي لهجه نرمه کړه او له لیبرالانو او کاتولیکانو سره یې د ډیموکراسۍ د ژغورني له پاره کار وکړ. دوی د نازي رژیم په دوران کي تر تهدید اوتعقیب لاندي وه، چي تر دوهمي عمومي جګړې وروسته بیرته سره راژوندي سول. په کال ۱۹۵۹ع کي د المان سوسیال ډیموکراټانو، د نورو سوشیال ډیموکرات ګوندونو په شان، مارکسیزم پر یوه مخ پرېښود. څرنګه چي په ډېرو هیوادونو کي سوشیال ډیمو کراټانو د اعتدال لاره غوره کړه، نو په انتخاباتو کي یي هم زیات بریالیتوبونه تر لاسه کول. په دې ګوندونو کي نور د انقلاب آثار نه لیدل کېدل.

پوښتنه دا ده چي د سوشیال ډموکراټانو اوسنی دریځ څه دئ؟ دوی د صنایعو دولتي ملکیت (چي صنایع د دولت په لاس کي وي) خوشي کړی دئ. د سویډن د صنایعو یوازي په سل کي ۱۰ د دولت ملکیت دئ. اولوف پالمې Olof Palme، د سوېډن سوسیال ډیموکرات صدراعظم وایي: "که د صنایعو اصلي هدف د تولید پراخول، په نوي بازارونو کي بریالیتوب، او کارګرو ته د کار پیدا کول وي، نو باید له ېږي سره مخامخ نه وي. (یعني د صنایعو سره باید دا ېږه موجوده نه وي چي دولت به یي پخپل لاس کي ونیسي) د سوېډن صنایعو هیڅکله دومره چټک پرمختګ نه و کړی لکه د سوشیال ډیموکراټانو

په واکمنۍ کي چي يي وکړ". د خلګو د ژوند د ښه کولو له پاره سوشيال ډيموکراتانو د صنايعو د دولتي کولو پر ځاي، د اجتماعي خدماتو welfare له وسايلو څخه کار واخيست چي هغه د بېکارۍ او روغتيايي بيمې، پوره تقاعدي معاش، او د کور او خوراکي موادو له مرستي څخه عبارت دي. سوشيال ډيموکراسي په خدماتي دولت welfare state تبديله سوه.

مګر يوه خبره سته، هغه دا ده چي خدماتي دولتونه ډېر ګران دي (ډېري پيسې غواړي). د اجتماعي خدماتو د تر سره کولو له پاره بايد ماليات لوړ سي. په ډنمارک اوسوېډن کي، د ناخالص داخلي توليد زياته برخه په مالياتو کي په مصرف رسېږي. له دا ډول لوړو مالياتو سره څوک نه سي کولای د خپلي خوښي ژوند وکړي.

کمونيزم:

په داسي حال کي چي سوشيال ډيموکراتان د ريفورميزم او اجتماعي خدماتو پر خوا ولاړل، د لومړنيو سوشيالستانو يوه وړوکې ډله له مارکسيزم سره پاته سوه او کمونسټان ځني جوړ سول. د دې بدلون په راوستلو کي عمده رول د روسيې روښان فکر، ولاديمير لنين درلودلی دئ. ده په مارکسيزم کي د ځينو تغيراتو په راوستلوسره مارکسيزم- لنينيزم منځته راووړ، چي د کمونيزم يو بل نوم دئ.

د نولسمي پېړۍ په وروستيو کلونو کي، د روسيي ډېرو روښان فکرو عناصرو له تزاري سيسټم څخه نفرت درلود او د تزاريزم د له منځه وړلو په خاطر يي مارکسيزم ته غېږه خلاصه کړه. د مارکس مطلب دا و، چي د ده تيوري به په ډېرو پرمختللوکپيټاليستي هيوادونو کي په کار لوېږي، نه د روسيې په شان وروسته پاته هيواد کي چي نوی يي په کپيټاليزم شروع کړې وه. لنين، په سويتزرليند کي د اوولس کلن تبعيد په دوران کي، مارکسيزم د وروسته پاته روسيې سره عيار کړ. ده د اقتصادي امپرياليزم تيوري وړاندي کړه. لنين دا تيوري د الماني انقلابي شخصيت روزا لکسمبورګ Rosa Luxemburg او انګليسي اقتصاد پوه هابسن J.A. Hobson څخه اقتباس کړه. دا کسان په تعجب کي وه، چي ولي پرولتاري انقلابونه، لکه څرنګه چي مارکس پيش بيني کړي وه، په پرمختللو صنعتي هيوادونو کي منځته رانغلل.

نو دوی دې نتیجې ته ورسېدل چې کپیټالیزم له نوو شرایطو سره ځان داسې عیار کړی دئ چې مستعمراتو ته ورغزېدلی دئ او د هغوی اومه مواد، د کار ارزانه قوه او نوي بازارونه یې استثمار کړي دي. یعني کپیټالیزم په امپریالیزم باندې تبدیل سو چې په دې توګه یې موقتي ژوند لاسته راوړ. داخلي مارکېټ ټول هغه تولیدات چې کپیټالیستي سیسټم تولیدول نه سوای جذبولای، ځکه نو خارجي بازارونو ته وروغزېدی. امپریالیستي هیوادونه له خپلو مستعمراتو څخه د ډېرو زیاتو ګټو په راغونډولو سره وتوانېدل چې و کارګري طبقې ته هم یو څه ورکړي، او په دې توګه یې د انقلاب څخه راوګرزوي.

د لنین په عقیده، امپریالیزم مجبور و چې پراخ سي، مګر انکشاف یې غیر متوازن و. ځیني هیوادونه، لکه برتانیه او المان ډېر پرمختللي وه. مګر د هسپانیې او روسیې په شان هیوادو کي، چې کپیټالیزم تازه پکښې شروع سوی و، پرمختګ او انکشاف کمزوری و. نوي صنعتي سوي هیوادونه، په مجموع کي د بین المللي کپیټالیسټي سیسټم لخوا استثمارېدل. همدا نوي صنعتي سوي هیوادونه وه چې انقلابي هیجانات پکښې روښانه ځلېدل، دوی د (امپریالیزم) کمزورې کړۍ وه.ځکه نو لنین استدلال کاوه، چې انقلاب کېدای سي په یوه غریب هیواد کي پېښ سي او وروسته و پرمختللو هیوادونو ته پراخ سي. امپریالیستي هیوادونه پر خپلو امپراتوریو ولاړ دي، کله چې یې له استثماره لاسونه غوځ سي نو کپیټالیزم به راونړېږي. لومړۍ عمومي جګړه، د لنین په عقیده، د امپریالستانو تر مینځ ټکر او تصادم و چې غوښتل یې ټوله نړۍ تر خپل تسلط لاندې راولي.

لنین دمارکسیزم جهت اوتوجه دکپیټالیسټي هیوادونوله دننو [داخلي] شرایطوڅخه دکپیټالسټي هیوادونو خپل مینځي شرایطوته واړوله. دمارکس توجه دبورژوازۍ په مقابل کي دپرولتاریا راپورته کېدلوته وه، لنین دا توجه دامپریالیستي قدرتونوپه مقابل کي د استثمار سویو هیوادونوراپورته کېدلوته واړوله. ښایي مارکس به د لنین لخوا دده دتیورۍ داډول بدلون نه وای منظور کړئ.

د لنین ډېر مهم کار و سازمان ته د ده دقیقه او جدي توجه وه. څرنګه چې دوی هر وخت د تزاري مخفي پولیسو تر تعقیب لاندې وه، نو لنین استدلال کاوه چې د روسیې سوشیالیست ګوند نه سی کولای د نورو ګوندونو

په شان پراخ، پرانیستی او د رایي ګټلو په هڅه کي وي. په عوض کي یي، د روسیې سوشیالست ګوند باید کوچنی، مخفي، د مسلکي انقلابیونو څخه جوړ سوی، او تر یوې مرکزي قوماندې لاندي ډېر ټینګ سازمان سوی وي. په کال ۱۹۰۳ کي، پرهمدې مسئله باندي د روسیې په کارګري سوشیال ډیموکرات ګوند کي انشعاب راغی. لنین د برسلز Brussels په ګوندي غونډه کي پوره حامیان درلودل او له حاضرو یو پنځوسو هیئتونو څخه یي دري دېرش رایي وګټلې. لنین خپل ګوند بالشویک (چي په روسي کي اکثریت ته وایي) وباله. د اقلیت ګوند چي داعتدال طرفدار و د مانشویک (اقلیت) په نامه وبلل سو. په کال ۱۹۱۸ کي بالشویکانو خپل د ګوند نوم کمونست ته واړاوه.

و سازمان ته د لنین زیاتي توجه ده ته ګټه ورسوله. روسیه د لومړۍ عمومي جګړې له اغېزي څخه په ډېرګډ وډ حالت کي وه. د ۱۹۱۷ع کال د مارچ په میاشت کي یوې معتدلي ډلې له تزار څخه واک تر لاسه کړ، مګر په دې ونه توانېدل چي مملکت اداره کړي. د نوامبر په میاشت کي، بالشویکانو په مهارت سره په هغو شوراګانو کي چي په لویو ښارونو کي تشکیلي سوي وې له اعتدالي ډلو څخه قدرت تر لاسه کړ. د داخلي جنګ تر ګټلو وروسته، لنین د نړۍ ټولو رښتیني سوشیالستانو ته بلنه ورکړه چي د ماسکو تر کنټرول لاندي په یوه نوي نهضت کي سره یو ځای سي. دا نهضت د بین المللي کمونیزم، یا کومینترن Comintern په نامه یادېدی. تقریباً د نړۍ په ټولو سوشیالیستي احزابو کي انشعاب راغی، د دې احزابو چپي اړخونه له کومینترن سره یو ځای سول او په ۱۹۲۰ – ۱۹۲۱ع کلونو کي کمونسټي احزاب ځني جوړ سول. په نتیجه کي یي منځته راغلي سوشیال ډیموکراتیک او کمونست ګوندونه له هغه وخت راهیسي یو له بل سره دښمني لري.

د شوروي اتحاد واکمنانو څومره پر مارکسیزم – لنینیزم باندي په رشتیا سره عقیده درلوده؟ دوی هر وخت مارکسیستي نطقونه او بیانیې ورکولې، مګر ډېر کتونکي په دې باور وه چي دوی پر مارکسیستي – لنینیستي ایډیالوجۍ باندي بد ګومانه وه او یوازي یي د نمایش له پاره کار ځني اخیست. شورویانو هیڅکله خپله ټولنه کمونسټي نه بلله. دوی به ویل چي کمونسټي به وروسته راځي او دوی کي کمونسټي بلل کېدل. په کال ۱۹۶۱ کي، د شوروي د کمونست ګوند مشر نیکیتا خروشچیف په بې پروایي سره دا پیش بیني وکړه

چې "اوسنی نسل به کمونیزم په سترګو ویني" او داسې یې وښوول چې یوتوپیا (خیالي دنیا) به په کال ۱۹۸۰ کې راورسېږي. مګر شوروي د زوال خوا ته وروښوېدی او د ۱۹۹۱ع کال په پای کې دشوروي سیسټم ړنګ سو.

ماوییزم او ټیټویزم:

په ۱۹۳۰ کلونو کې، ماوتسي تونګ Mao Zedong و دې نتیجې ته ورسېدی چې د چین کمونست ګوند باید پر بېوزلو بزګرو او ګوریلایي جګړو ولاړ وي. دا د ستالین د لېډرشیپ خلاف کار و، او تر څو لسیزو جګړو وروسته، په کال ۱۹۴۹ع کې د چین کمونست ګوند د چین قدرت په لاس کې ونیوی. ماوتسي تونګ یوه ډېره افراطي لاره تعقیب کړه. د چین د چټک صنعتي کېدلو له پاره ناکامه هلي ځلي (په کال ۱۹۵۸کې مخ په وړاندي ستر ګام)، د بیروکراتیک قدرت ماتول (په ۱۹۶۶ – ۱۹۷۶ع کلونو کې پرولتاریایي کلتوري انقلاب)، او په کال ۱۹۶۹ کې له شوروي اتحاد سره سرحدي جګړه یې څو مثالونه دي. کله چې په کال ۱۹۷۶ کې ماوتسې تونګ مړ سو، آرامو او خونسردو لیډرانو چین له افراطیت څخه، چې د چین اقتصادي پرمختګ ته یې ډېر تاوان رسولی و، رابېل کړ. ماوییزم د کمونیزم یو ډېر افراطي شکل دئ.

د یوګوسلاویې د ګوند مشر جوسپ تیتو Josip Tito یوه بله لار واخیستله. ده د کمونیزم یو نسبتاً معتدل او لیبرال شکل منځته راووړ. که څه هم د ټیټو پارتیزانان د ستالین تر نامه لاندي له المان سره وجنګېدل، مګر ستالین پر ټیټو باندي پوره کنټرول نه درلود، او په کال ۱۹۴۸ کې ستالین یوګوسلاویا له کمونیستي کمپ څخه وایستله. په ۱۹۵۹ع کلونو کې، د یوګوسلاویا کمونستانو پخپل سیسټم کې اساسي بدلون راووست. دوی خپل سیسټم پر غیرمرکزیت، غیر بیوروکراسي (د بیوروکراسۍ له منځه وړل) او د کارګرو پر خپل منځي اداره باندي بنا کړ. دوی هڅه وکړه چې د مارکېټ او کنټرول سوي اقتصاد تر منځ یوه منځنۍ لاره پیدا کړي چې په نتیجه کې یوګوسلاویا په ۱۹۸۰ کلونو کې له ډېرو سختو اقتصادي پرابلمونو سره مخامخ سوه. ټیټویزم هغو کمونستې واکمنو ته چې غوښتل یې د کپیټالیزم او سوشیالیزم تر مینځ (منځنۍ لاري) پیدا کړي، یو اخطار (خبرداري) و. دا

ډول ترکیبي سیسټم بې ثباته وي او یوازي په یوګوسلاویا کې یې ځکه کار کاوه چي د ټیټو تر اداري لاندي وه. کله چي ټیټو په ۱۹۸۰ع کي مړ سو، د یوګوسلاویې تجزیه پیل سوه ځو چي په ۱۹۹۰ کلونو کي په یوګوسلاویا کي د وینو ویالې وبهېدلې.

نیشنلیزم:

په ټولو ایډیالوجي ګانو کي نیشنلیزم، چي د خپل هیواد پر سترتوب او وحدت (یووالي) باندي ډېره عقیده درلول دي، میدان وړی دئ. نېشنلیزم، چي اوس هم مسلط دئ، د خارجي قواوو له خوا د یوه هیواد د اشغال او استبداد څخه رازېږي. د کیوبا، فلسطین، ویتنام، عراق او نور نیشنلستان چیغي پورته کوي چي "موږ نور د خارجیانو استبداد نه سو منلای!" نیشنلیزم دومره برى تر لاسه کړی دئ چي پر نورو ایډیا لوجي ګانو یي هم اغېزه ښندلې ده. د امریکې په متحده ایالاتو کي محافظه کاري له امریکایي نیشنلیزم سره یو ځای سوې ده او په چین کي کمونیزم له چینایي نیشنلیزم سره نغښتی دئ. (په عمومي صورت د امریکې ټولنه پر محافظه کار او لیبرال باندي وېشل سوې ده. محافظه کاران عموماً د جمهوري غوښتونکي ګوند او لیبرالان عموماً د ډیموکرات ګوند پلوي کوي).

د نیشنلیزم لومړي تخمونه د رنسانس د پاچهانو په وخت کي وپاشل سول، چي د خپلو سلطنتونو د مطلق قدرت، وحدت او سترتوب ادعا یي کوله. نیشنالیټې یعني تابعیت له حاکمیت څخه راوزېږېدی. نیشنلیزم د فرانسې له انقلاب سره راڅرګند سو. د فرانسي له انقلاب سره په فرانسویانو کي د خپل ځان په هکله دا احساس قوي سو چي ګویا دوی خاص خلګ دي او قسمت د اروپا د آزادولو رهبري د دوی پر غاړه وراچولې ده. کله چي محافظه کاري ډلي، په کال ۱۷۹۲ کي هڅه وکړه چي پر فرانسې یرغل وکړي، (مسلح ملت) یي په والمي Valmy کي مخه ونیوله، داوطلب او په خپله خوښه خلګو و مسلکي پوځ ته ماته ورکړه. د فرانسې الهام بخښونکی ملي سرود (مارسي لایس Marseillaise) په همدغه کال کي راپیدا سو.

په راوروسته کي، د ناپلیون پوځ په ظاهره د فرانسې د انقلاب لیبرالیزم ته پراختیا ورکوله، مګر په حقیقت کي یې فرانسوي نیشنلیزم خپراوه. د اروپا

فتح سویو ملتونو ډېر ژر د مغرورو فرانسوي فاتحینو څخه کرکه پیل کړه. هسپانویان، جرمنیان، او روسان ټخپله نیشنلسټان سول او د فرانسویانو د شړلو له پاره یې ملا وتړله. د نیشنلیزم اساس له خارجي تسلط څخه پر کرکه کولو ولاړ دئ، دا فرق نه کوي چې دا خارجي قوت سورکوټي برتانویان وي یا د ناپلیون پوځ او یا هم اروپایي استعمارچیان وي. نیشنلیزم په نولسمه پېړۍ کي اروپا نیولې وه او په شلمه پېړۍ کي د اروپا ټولو مستعمرو ته وروغزېدی. همدا اوس نیشنلیزم په دریمه نړۍ کي ډیر پیاوړی دئ.

د نولسمي پېړۍ په نیمایي کي، اروپایي مفکرینو، په تېره بیا د ایټالیي او المان مفکرینو، ملت د عالیترین انساني ارزښت په توګه تعریف کړ او د ټولو ښېګڼو اصلي منبع یې وبلله. ایټالوي پوه او لیکوال ګیوسپ مازیني Giuseppe Mazzini په دې عقیده و، چې آزادي باید د فرد له پاره نه بلکي باید د ملت له پاره وي. یو څوک هغه وخت واقعي آزادي لاسته راوړي چې ځان د ملت په خدمت کي کښېږدي. مازیني دا استدلال کاوه چې د مثال په توګه، معارف (ښوونه اوروزنه) باید په خلګو کي د نیشنلزم داسي احساس وروزي چې انفرادیت له منځه یوسي.

نیشنلیزم، چې په ټولنه کي د روښان فکرانو لخوا رهبري کېږي، هغه وخت رازېږي چې یو اولس یو څوک د دښمن او یا (بېګانه) په توګه وپېژني او وغواړي په مقابل کي یې مبارزه وکړي. په شلمه پېړۍ کي، نیشنلیزم د برتانیې، فرانسې او هالنډ په شان استعماري طاقتونو په مقابل کي د هندوستان، الجزایر او اندونیزیا په اولسونو کي، چې د خپل استقلال له پاره جنګېدل، راوزېږېدی. نیشنلیسټان پر دې ټینګ ولاړ دي چې هیڅ څوک باید د بېګانه وو تر لاس لاندي نه وي. د بوسنیا سربان نه غواړي د بوسنیا د مسلمانانو تر لاس لاندي وي، فلسطینیان د اسرائیلو او چچنیان د روسانو تر لاس لاندي ژوند نه غواړي. ځیني چینایان او ایرانیان احساس کوي چې د خارجي قدرتونو تر فشار او کنټرول لاندي دي، ځکه نو نیشنلیستي نظامي او ډیپلوماتیک سیاستونه تعقیبوي. حتي ځیني کاناډایان، چې د امریکې له اقتصادي او کلتوري تسلط څخه په بېره کي دي، نیشنلیستان کېږي.

د نیشنلیزم لوی پرابلم دا دئ چې اقتصادي تجرید ته میلان لري. نیشنلیستان نارې وهي چې "موږ به خارجیان پرې نږدو چې زموږ اقتصاد ولکه

کړي!" مګر چټک اقتصادي پرمختګ خارجي سرمایه ګذارۍ او نړیوال تجارت ته اړتیا لري. په هغو ایډیالوجي ګانوکي چي مخ کي یې یادونه وسوه، نیشنلیزم تر ټولو زیات پر احساساتو ولاړ دئ. په یو ملت پوري د اړه درلودلو احساس زموږ په روحیاتو کي اخښلی دئ.

په دې وروستیو لسیزوکي په نړۍ کي یو بل ډول نیشنلیزم رامخته سوی دئ چي هغه منطقوي نیشنلیزم بلل کېږي. د دې نېشنلیزم هدف د موجوده ملتونو تجزیه ده چي پلویان یې واقعي نیشنلیزم بولي. د کیوبک Quebecois جنګیالي غواړي له کاناډا څخه، باسک Basques له هسپانیې، کورسیکن Corsicans له فرانسې او تامیل Tamil له سریلانکا څخه بېل سي. دا نېشنلیزم هم د بېګانه وو لخوا د اداره کېدلو پر نفرت ولاړ دئ.

فاشیزم:

په ایټالیا او جرمني کي نیشنلیزم په فاشیزم تبدیل سو، چي د شلمي پېړۍ یوه ستره بدبختي وه. د فاشیستي جنبش یوه نښانه دا ده چي غړي یې یونیفورم (یوشانته جامې) اغوندي. تر لومړۍ عمومي جګړې مخکي، ایټالوي ژورنالیست بینیتو موسیولیني Benito Mussolini یو ډېر جدي سوشیالست و، عسکري خدمت له ده څخه یو ډېر توند نیشنلیست جوړ کړ. تر لومړۍ عمومي جګړې وروسته، ایټالیه له ناراضي خلکو ډکه وه. سوشیالستانو د انقلاب نارې وهلې. په داسي اله ګوله (بې نظمي) وخت کي، موسیولیني یوه ډله خلک سره راغونډ کړل چي تور کمیسونه به یې اغوستي وه، د ډیموکراسۍ او سیاسي ګوندو د له منځه وړلو او د ډېر سخت مرکزیت او ډسیپلین تحمیلول یې غوښتل. دې فاشیستانو په ټولنه کي له بې نظمۍ څخه نفرت کاوه او د یو قوي لیډرشیپ، چي دا بېنظمۍ له منځه یوسي غوښتنه یې کوله.

په کال ۱۹۲۲ کي د بې نظمۍ له زیاتېدوسره، د ایټالیې پاچا موسیولیني ته قدرت وروسپاره. تر کال ۱۹۲۴ پوري موسیولیني ایټالیا په یو ګوندي دولت، چي دی یې لیډر و اړولې وه. فاشیستانو اقتصاد داسي څرخاوه چي په ټولو مهمو مقاماتو کي یې خپل (د ګوند) خلک مقرر کړي وه. ایټالیه ډېره عالي ټولنه ښکارېدله، جرایم ډېر لږ وه، ډېر ستر تعمیرات جوړ سوي وه، قیمتونه ثابت وه، او لکه دوی چي ویل "ټرېنونه (اورګاډي) پرخپل وخت

راتلل". مګر، د پردې تر شا، په ایټالیه کې ورانه ورانې وه. پټه بېکارې زیاته وه، د اقتصاد چنداني خوند نه و او اداري فساد پکښې ډېر و.

په کال ۱۹۲۹ کې د نړیوال اقتصاد له رالوېدلو (سقوط) سره، ځینو کسانو داسې فکر کاوه چې راتلونکې په فاشیزم پورې اړه لري. ادولف هټلر په جرمني کې د موسیولیني فاشیزم کاپي کړ، مګر ده خپل طرفداران د نسواري رنګه کمیسانو په اغوستلو مجبور کړل او نژاد پرستي یې پر زیاته کړه. د هټلر له پاره د جرمن ملت یوازې د ورسا لیس Versailles د غیرعادلانه تړون پر ضد راپورته سوی ملت نه و، بلکې د ده له پاره جرمنیان یو ممتاز او عالي نژاد هم و. هټلر د جرمني نژاد پرستي اختراع نه کړه، نژاد پرستي په جرمني کې له ډېر پخوا څخه موجوده وه، مګر ده نژادپرستۍ ته مبالغه آمېزه شکل ورکړ. نژادپرستان په دې عقیده وه چې ټول تمدن د سپین نژاد د یوې خاصې څانګې، یعني د آرین نژاد پر لاس راغلی دئ او یوه فرعي څانګه، یعني نوردیک نژاد Nordics، چې جرمنیان هم په هغه کې شامل دي، ترهغه (آرین) لا هم ښه دئ. (واقعیت دا دئ چې د جرمنیانو شجره ډېره ګډه وډه ده)، نازیان په دې عقیده وه چې د نوردیک عالي نژاد د صیهونیت، کمونیزم، جهاني کپیټالیزم، او حتی درومن کاتولیسیزم د فاسدو قواوو تر انقیاد لاندې دئ. دا دکتورین د مرګ د کمپونو اساس و.

هټلر په یو بحراني حالت کې په کال ۱۹۳۳کې د چانسلر (صدراعظم) په توګه وټاکل سو او د موسیولیني په شان یې په دوو کلونو کې یو دیکتاتوري رژیم منځته راووست. نازیانو د اقتصاد کواردیناسیون (انسجام) کاوه چې په نتیجه کې بېکاري له منځه ولاړه او د کایګرو خلګو زیاته برخه په هغو امتیازاتو باندې خوشحاله وه چې رژیم ورته برابرول. د نازي پوره نوم د جرمني د کارګرو ملي سوشیالیستي ګوند و، مګرسوشیالیزم یې جعل و. د هټلر اصلي مرام جنګ و، ځکه جنګ قهرمانان جوړوي. د یو څو کلونو له پاره هټلر پر اروپا تسلط درلود او د شرقي اروپا سلاوي نژاده مځکې یې د جرمنیانو مستعمرې کړې. نازیانو د مرګ په کمپونو کې شپږ ملیونه یهودیان او په هم دې شمېر عیسویان ووژل. آیا هټلر لېونی و؟ ډېر زیات جرمنیان د ده په نظر وه او په ملیونو علاقه مندانو له ده سره مرسته کوله. د لېونتوب پر ځای ویلای سو چې نازیانو وښوول چې بې بندوباره او تر کنټرول وتلی نیشنلیزم څومره خطرناک وي.

د فاشیزم کلمه ډېره زیاته استعمال سوې او هم ډېره ناوړه استفاده څني سوې ده. ځیني چپي ډلي يي پر هر هغه شي چي د دوی خوښ نه وي ورغورځوي. د مثال په توګه، د هسپانيې ډیکتاتور فرانسیسکو فرانکو فاشیست بلل کېدی، مګرپه واقعیت کي دی يو (عنعنوي دیکتاتور) و. ځکه ده هڅه کوله په سیاست کي د عامه خلګو د ګډون مخه ونیسي نه دا چي د موسیوليني او هټلر په شان خلګ راوپاروي.

د کمونیزم سقوط (له منځه تلل):

په ۱۹۸۰ کلونو کي، کمونیزم له ایډیالوجیکي پلوه په نړیواله سطحه ستړی ستومانه سو. په چین، شرقي اروپا، او حتی په شوروي اتحاد کي لږو خلګو عقیده پر دلودله. په غیر کمونستې نړۍ کي، ډله ډله چپیانو مارکسیزم پسي ایله کړ. د غربي اروپا ځینو کمونستې ګوندو خپله غېړه (یورو – کمونیزم) ته خلاصه کړه. یورو کمونیزم یوه ډېره نرمه ایډیالوجي ده چي دیکتاتوري او د صنایعو دولتي ملکیت ردوي. کمونستانو کپیتالیزم (سرمایه داري نظام) ړنګ فرض کړی و، مګر د امریکې په متحده ایالاتو، غربي اروپا، او شرقي آسیا کي کپیتالیزم پرمختګ کاوه. ډېرو کمونیستي لېډرانو په دې اعتراف وکړ، چي د دوی اقتصاد ډېر زیات پر مرکزیت ولاړ و او یوازینۍ چاره يې د دولتي کنټرول لیري کول او آزاد تشبث ته لاره ورکول وه. د شوروي ریفورم خیاله جمهور رئیس، میخایل ګورباچیف، د شوروي کمونیزم د بیا راژوندي کولو له پاره يو درې اړخیز روش وړاندي کړ: glasnost (د میډیا پرانستل)، perestroika (اقتصادي بیاجوړونه) او demokratizatzia (دیموکراتیزه کول). څرنګه چي ریفورم په ښه توګه نه عملي کېدی، نو د خلګو نارضایتي ځکه زیاته سوه چي اوس خلګو د شکایت ږغ پورته کولای سواې. په کال ۱۹۸۹ کي په شرقي اروپا کي غیر کمونیستي ګوندونو واک تر لاسه کړ. په شوروي اتحاد کي يو څه آزاد پارلمان انتخاب سو او د بدلون راوستلو په بحث يې پیل وکړ. غیر کمونست ګوندونه او نهضتونه راپیدا سول. ګورباچیف بیا هم ونه کولای سوای د ریفورم د چټکتیا او پراختیا په هکله قاطع تصمیم ونیسي. اقتصاد چي ډېر لږ ریفورم پکښې راغلی و، د پولي بحران پر خوا ورغښتی. د ۱۹۹۱ع کال کودتا ناکامه سوه او د همدې کال په پای کي شوروي اتحاد نور وجود نه درلود.

عمده مفاهیم

د ایډیالوجي ګانو سرچینه:

ډېري ایډیالوجي ګاني له سیاسي تیوري ګانو څخه، چي په دوهم فصل کي پر وربغېدو، راوتلي دي. کلاسیک لیبرالیزم د اوولسمي پېړۍ انګرېزي فیلسوف جان لاک ته ځان رسوي چي پر فردي حقوقو، ملکیت او استدلال یې ټینګار کاوه. کمونیزم بیا د اتلسمي پېړۍ جرمني فیلسوف هیګل ته ځان رسوي. هیګل پر دې ټینګار کاوه چي د ټولني ټول اړخونه (هنر، موسیقي، قانون او داسي نو) په یوه بسته بندي کي عمل کوي.

مګر، ایډیالوجسټان د فلاسفه وو ایډیاوي (مفکورې) ساده کوي او عمومیت ورکوي. دوی د عمل له پاره یو پلان غواړي نه مجردي ایډیاوي. مارکس، د مثال په توګه، (هیګل پر سر ودراوه) څو اقتصاد د هر څه اساسي علت وښیي. اکثره ایډیالوجي ګاني یو پراخ اقتصادي جزء هم ځکه لري چي اقتصاد ټولني ته پرمختګ ورکوي. لنین بیا مارکس پر سر ودراوه څو وکولای سي خپلي ایډیاوي د روسیې په شان پر یوه وروسته پاته هیواد باندي تطبیق کړي. مائوتسه تونګ د لنین ایډیاوي په چین غوندي وروسته پاته هیواد کي عملي کړې.

د ایډیالوجي ګانو طبقه بندي:

ایډیالوجي ګاني، چي یو څه ساده سي، په چپ او راست قطبونو باندي وېشل کېدای سي. د دې خبري ریښه د فرانسې د ملي اسامبلې د کال ۱۷۹۸ غونډې ته رسېږي. د دې له پاره چي د سره ور ته نظریاتو هیئتونه یو له بله سره په جنګ اخته نه سي، نو دوی په نیم دایروي تالار کي په تر تیب سره کښېنول سول. محافظه کاره ډله (چي د شاهي نظام دوام یې غوښتی) د اسامبلې د رئیس و راسته (ښي) خوا ته کښېنول سوه، افراطیون (چي د زاړه نظام له منځه وړل یې غوښتل او د آزادۍ، مساوات او جمهوریت پلویان وه) د رئیس و چپ (کیڼ) خوا ته ځای پر ځای کړه سول او اعتدال غوښتونکي (هغه ډله چي یو څه تغیرات یې غوښتل) د دې دوو ډلو په مابین کي کښېنول سول.

که څه هم د دوی په افکارو کي زیات تغیر راغلی دئ، خو موږ اوس هم د دوی ایډیالوجیکي نسل د چپ، راست او معتدل په نامه یادوو. چپیان اوس مساوات، اجتماعي خدمات او په اقتصاد کي د دولت مداخله غواړي. راستیان بیا انفرادي ابتکار او خصوصي اقتصاد غواړي. اعتدال غوښتونکي بیا دواړه سره یو ځای کوي.

کپیټالیزم ولي ړنګ نه سو؟

د مارکسیزم له کمزوریو او مشکلاتو څخه یو دا دئ چي، د مارکس د پېشبینۍ پر خلاف سرمایه داري نظام ړنګ سوی نه دئ. که څه هم کپیټالیزم په ۱۸۹۰ او ۱۹۳۰ع کلونو کي ډېر لوی اقتصادي بحرانونه ولیدل، مګر هر وخت یې بیر ته ځان تکیه کړی دئ. اوس تر پخوا لا قوي سوی دئ.

مارکس، لږترلږه، دوې اشتباوي کړي دي. لومړی، دی د کپیټالیزم په انعطاف پذیرۍ او له نوو شرایطو سره د ځان عیارولو په خاصیت او فطرت نه پوهېدی. زاړه صنایع له منځه ځي او ځای یې نوي صنایع نیسي. کپیټالیزم ډېر لږ پر یوه حال پاتېږي او هر وخت په تغیر او تحول کي وي. دوهم، مارکس په دې نه پوهېدی چي کپیټالیزم یوازي یو سیسټم نه دئ، بلکي د کپیټالیزم ډېر سیسټمونه وجود لري. د امریکې، فرانسې، سنګاپور او جاپان کپیټالست سیسټمونه یوله بله توپیر سره لري.

یوه نوې ایډیالوجي: اسلامیزم:

اسلامیزم، چي ځیني وخت (اسلامي بنسټ پالنه) هم بلل کېږي، چي څرنګه د موجوده ایډیالوجي ګانو د ځینو عناصرو له ترکیب څخه یوه نوې ایډیالوجي منځته راتلای سي. اسلامیزم، که څه هم له ډېرو لسیزو راهیسي یې وجود درلود، د ایران د ۱۹۷۹ کال له انقلاب سره یې زور واخیستی. دا ایډیالوجي د مذهب، نېشنلیزم او د عصریت په مقابل کي له قهر څخه، چي له ډېر وخت راهیسي یې په اسلامي نړۍ کي سره په جوش کي و، جوړه ده. اسلامیسټان په دې عقیده دي چي، د امریکا په مشرۍ، غرب اسلامي اخلاق او کلتور تخریبوي، د سیمي هیوادونه (د تیلو له پاره) له اقتصادي پلوه ابلوي، او د اسلام مقدسه خاوره (اسرائیل) غلا کوي. اسلامیزم د نفوس د چټک

زیاتوالي، زیاتي بېکارۍ او په اسلامي هیوادو کي په حکومتونو کي د غلطي اداري او فساد په مقابل کي د عکس العمل په نتیجه کي وده کوي.

اسلامیزم و نېشنلیزم ته ورته دئ، مګر په اسلام کي سیاست هر وخت له مذهب سره تړلی دئ. مسجد او دولت سره یو دي. حضرت محمد ﷺ د اسلام بنسټ د یوې لویي او پراخي کمیونیټۍ، امت پراساس ایښی دئ چي د مملکت مفهوم ته په سپکه کتل کېږي. همدا علت و چي اسامه بن لادین او د ده پېروان د فلسطین او یا هم د عراقي نیشنلیزم سره بې علاقې دي او یوازي و یوي اسلامي امپراتورۍ ته د رسېدلو په لار کي کار ځني اخلي.